

67-72-113/1
15.12.17р.

До спеціалізованої вченої ради Д.35.052.19
у Національному університеті
«Львівська політехніка»
79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Савенка Віктора Васильовича

на тему: «Закон у структурі правової реальності:

філософсько-правовий аналіз»

поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Тема дослідження, розкрита у дисертаційному дослідженні Савенка Віктора Васильовича, є актуальною і значущою з огляду на потребу методологічного оновлення підходу до розуміння змістових особливостей філософсько-правового аналізу закону у структурі правової реальності. Велика кількість напрямів у дослідженні структури правової реальності свідчить про те, що філософія права не створила єдиної концепції розуміння зазначеного явища, та й, мабуть, і не створить, бо усі аспекти формування, розвитку та функціонування правової реальності настільки неповторні і багатогранні, що було б нелогічно і навіть антинауково звести таке дослідження до певних рамок.

Досліджувати особливості закону у структурі правової реальності в окреслених просторових межах дещо проблематично, оскільки немає єдиної, загальноприйнятої концепції розуміння природи і сутності самого закону, наявні концепції не тільки різні, а подекуди прямо протилежні за своїм змістом і спрямованістю. Водночас різне розуміння природи і сутності закону автоматично спричинює різне розуміння таких фундаментальних природно-правових та

суспільно-правових феноменів, як правова реальність, правовий закон, правова культура, мораль тощо.

Зростаюча увага до правових ідей, правових цінностей та правових принципів, що не відносяться до правової системи, породжує науковий пошук, в процесі якого автором переконливо доведено, що вказані явища належать до правової реальності, правової дійсності або правового життя, в контексті ціннісних вимірів формування і розвитку суспільства. Така увага зумовлена потребами сучасного світу, гуманізації і гуманітаризації суспільства.

Попри дослідженість та високий рівень вивчення, проблема досі актуальна, оскільки правова реальність – явище динамічне, і закону, як одному з її основних інструментів, доводиться еволюціонувати та пристосовуватись до нової дійсності, а відтак бути об'єктом перманентного гносеологічного зацікавлення.

Тому виникає необхідність поглиблення знань про інтелектуальний процес осмислення закону, визначення його бачення, викладене в конкретних концепціях про його сутність, форми і функціонування саме в межах правової реальності.

З огляду на положення, викладені вище та дисертантом в авторефераті на с. 1, у рукописі дисертації на с. 4-5, актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним, з огляду на актуальність теми, є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Як відзначає дисертант (с. 3 автореферату, та с. 7 дисертації), дисертаційну роботу виконано у рамках наукової тематики: «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433) Львівського державного університету внутрішніх справ.

Вона узгоджується із концептуальними засадами і завданнями ряду загальнодержавних концепцій і програм.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений

використанням широкого літературного інструментарію та історіографічною і джерельною базою.

Зокрема, використано міждисциплінарний підхід, сутність якого полягає у з'ясуванні предмета дослідження у зв'язку з філософськими, правовими, психологічними та соціологічними науками. Такий підхід створює основу для комплексного аналізу проблеми, дослідження її витоків та засадничих ідей.

Здійснено аналіз наукових праць мислителів минулого у їх генезі та еволюції (с. 2-3 автореферату та с. 17-38 дисертації), аналіз міжнародних та внутрішньодержавних монографічних джерел. Дисертантом опрацьовано 431 спеціальних і загальних джерел, у яких відображено різні аспекти проблематики.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; встановлено зв'язок роботи з науковими програмами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методологічний інструментарій дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення його результатів; наведено дані про їх апробацію, про публікації, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 **«Теоретико-методологічні засади дослідження закону в структурі правової реальності»** містить три підрозділи, у яких ґрунтовно проаналізовано стан наукового дослідження закону у структурі правової реальності, запропоновано методологічні підходи до вивчення закону у структурі правової реальності, а також розкрито Концептуалізацію структури правової реальності та місця закону в ній.

Розділ 2 **«Філософське осмислення закону як онтологічний вимір соціальної взаємодії»** містить три підрозділи, у яких всебічно розкрито фундаментальні принципи побудови правового закону, експлікацію пізнавальної (або гносеологічної) природи закону як квінтесенції права, а також закон як мотиваційний чинник формування свідомості та світогляду людини.

Розділ 3 **«Філософсько-правове обґрунтування структури правової реальності»** складається з чотирьох підрозділів, у яких розкрито активізовані у

нинішніх умовах інтенції особистості до юридизації суспільного життя, політики, суспільства та держави на основі закону та верховенства права

Розділ 4 «**Філософсько-правова концептуальність закону в структурі правової реальності**» складається з трьох підрозділів в яких обґрунтовано підхід, за яким при трактуванні права в об'єктивному сенсі, слід мати на увазі не свободу або можливість поведінки, а суспільні явища, проаналізовано інтерпретації й обґрунтовано вплив закону на правову реальність.

Розділ 5 «**Філософсько-правова праксеологія закону в структурі правової реальності**» складається з двох підрозділів у яких обґрунтовано раціональну доцільність дії закону в структурі правової реальності та потрактовано законність як шлях матеріалізації ідеалу правової реальності у громадянське суспільство та демократичну державу.

На основі наукового пошуку обґрунтовано стверджується, що «правова реальність» як поняття, ширше, ніж «правова система», у вимірі своєї значущості й вагомості у правовій ментальності.

Безумовно, дисертантові вдалося встановити факт співвідношення понять правової системи та правової реальності (правової дійсності, правового життя) як одиничного і загального; довести, що правова система є однією із складових частин правової дійсності.

Автор переконливо доводить, що правова реальність не є ефімерною реальністю, а лише способом організації правових елементів у житті людей. Право як основний елемент правопорядку, будучи серцевиною правової реальності, є найефективнішим суспільним регулятором. Воно (право), перебуваючи не у сфері суцього, а у сфері обов'язкового, матеріалізується, а його реальність стає важливою для унормування суспільних відносин загалом і життєдіяльності кожної людини, зокрема (с. 5 дисертації).

Загалом, аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що структурна побудова дослідження чітка, логічна, аргументована; розділи сформульовані оптимально вдало; виклад матеріалу – вдумливий і послідовний. Мета й дослідницькі завдання роботи

реалізовані. Висновки – об'ємні, деталізовані, характеризуються чіткістю і системністю формулювання та підсумкових тез прикінцевих узагальнень. багаторівневістю і багатоступеневістю умовиводів.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему.

Позитивно відзначимо те, що запропоноване сучасне наукове дослідження філософсько-правового аналізу закону у структурі правової реальності базується, перш за все, на класичному спадку філософсько-правових шкіл, та розглядається як багатоаспектне явище, що знайшло свій вияв у правозастосовній, науково-дослідній та педагогічній діяльності, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Як позитивний момент варто відзначити чітке окреслення об'єкта та предмета дослідження.

До останнього часу в науковій літературі розглядалися окремі філософсько-правові аспекти критеріїв раціональних та ірраціональних засад структуризації правової реальності та їх впливу на громадянське суспільство і правову державу, а також, впливу закону на правову реальність, суспільство та державу, правове життя, правослужняну поведінку, правомірну діяльність.

Новизна проведеної роботи полягає в тому, що це одна із перших спроб на основі аналізу, накопиченого в науковій літературі, виконати комплексне дослідження сучасної структури правової реальності, яке б слугувало підґрунтям діяльнісного впливу на новий правопорядок, усталення громадянських цінностей.

Наукове дослідження виконане з використанням широкої філософської та науково-правової інформації.

Положення, оцінки та висновки дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях з філософії права, теорії держави і права, соціології права, галузевих правових наук. Практичне застосування результатів

дисертаційної роботи полягає у можливості написання енциклопедичних статей, довідкового матеріалу, посібників та підручників із навчальних дисциплін: «Філософія права», «Теорія держави і права», «Юридична психологія», «Соціологія права», «Антропологія права».

Автореферат оформлений згідно вимог які ставляться до такого виду наукових робіт і відповідає змісту дисертації.

Виконано вимоги і щодо оприлюднення результатів дослідження у фахових наукових виданнях.

Робота написана літературною українською мовою, з виваженням використанням сучасної наукової термінології.

Особливо вирізняється функціональний аспект завдань, що винесені в тему наукової праці. Концептуально узагальнивши практичний і теоретичний досвід учених, чий науковий інтерес і праці дотичні до проблемного поля дослідження, а також, провівши всебічний комплексний аналіз проблеми, дисертант створив власне цікаве й змістовне цілісне наукове дослідження, позначене новизною і багатоаспектністю.

Разом з тим, дисертаційне дослідження Савенка Віктора Васильовича, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження.

1. У підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження закону у структурі правової реальності» автор дещо перебільшено приділяє увагу аналізу і характеристиці категоріям «природне право» і «закон», намагаючись обґрунтувати вірне твердження, що позитивний закон повинен відповідати природному праву. Саме тому, у більшості аргументацій доцільно було б послуговуватися категорією «природний закон», здійснивши при цьому його характеристику та авторський підхід до осмислення.

Окрім цього, в огляді джерельної бази дисертації значна увага приділена літературі, що розкриває категорію і явище «право» і дещо обмежено подається аналіз наукових літературних джерел де висвітлена проблематика формування.

розвитку і функціонування закону, хоча тема дослідження акцентує увагу саме на категорії «закон».

2. У підрозділі 1.2 «Методологія вивчення закону у структурі правової реальності» дисертант приділяє увагу здебільшого *методам* дослідження, а саме, їх розумінню та трактуванню, хоча у назві підрозділу задекларовано *методологію* дослідження, а це, не тільки сукупність методів. Перш за все, це тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямований на вивчення, удосконалення і конструювання методів. Автор, свідомо чи несвідомо, не бере до уваги такі важливі складові методологічного процесу, як установки (внутрішні і зовнішні) у пізнанні предмету дослідження. Не розкритим залишається питання *методики* дослідження закону у структурі правової реальності. Також, важливо сформулювати авторську методологію дослідження на аналізованих підходах і методах.

3. На с. 63-64 дисертації (підрозділ 1.3 «Концептуалізація структури правової реальності та місця закону в ній») дисертант послуговується поняттям «правове життя», яке трактує як «один з видів життя соціального, яке втілюється в реалізації громадянами права (у формі виконання, використання, дотримання) та відображає міру, етап й особливості розвитку суспільства, стосунків суб'єктів права між собою та в контексті держави, рівень задоволення їхніх інтересів та потреб». Автор обмежується твердженням, що категорія «правове життя» є суміжною з категоріями «правова реальність» та «правова дійсність», але далі цієї констатації факту автор не веде наукового пошуку.

Як правило, категорію «правове життя» трактують як суміжну здебільшого з категоріями «правова форма», «правова система», «правова політика», «механізм правового регулювання» (А. Малько, М. Матузов), тому, потребує аргументації позиція автора про суміжність вказаної категорії з «правовою реальністю» та «правовою дійсністю» як загального і одиничного.

4. У підрозділі 2.1 «Фундаментальні принципи побудови правового закону» автор справедливо стверджує, що «незмінність фундаментальних принципів побудови правових законів корениться у факті їх вкоріненості в

трансцендентно-аксіологічному вимірі». Такий підхід до проблеми відкриває необмежені можливості щодо *авторського* формулювання принципів та трактування існуючих. Тому, не зовсім зрозумілою є позиція автора обмежитися переліком принципів побудови правового закону, поданих іншими науковцями.

5. У підрозділі 2.2 «Експлікація пізнавальної (або гносеологічної) природи закону як квінтесенції права» (с. 99 дисертації) автор стверджує, що «під правовим *законом* маємо розуміти *право*, що набуває формалізованого, регламентованого визначення, тобто набуває законної, державної сили завдяки суспільному визнанню». Такий підхід є необґрунтований, адже, судячи з цього, закон – це право? Яке право? Таке трактування є доволі спірним, адже, у вказаному контексті упущений антропологічний, аксіологічний та природно-правовий чинники.

6. Дещо переобтяжений тлумаченням терміно-понять є Розділ 5 «Філософсько-правова праксеологія закону в структурі правової реальності». Якщо дотримуватися наукового розуміння, викладеного у довідковій літературі, що праксеологічний підхід до проблеми – це такий, що забезпечує ефективне управління діяльністю через її всебічний самоаналіз, самооцінювання, цілеспрямоване моделювання умов і засобів удосконалення на основі *синтезу теоретичних знань та емпіричного досвіду*, то дисертант, беззаперечно, розкриває теоретичну складову і дуже мало уваги приділяє емпіричному досвіду та не формулює власної чіткої позиції щодо задекларованого *діяльнісного* підходу до окресленої проблематики.

Відтак, незважаючи на висловлені зауваження, зазначимо, що зміст дисертаційного дослідження відповідає паспортів спеціальності 12.00.12 – філософія права і є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, котрі в сукупності вирішують конкретну наукову проблему, що має істотне значення для науки філософії права.

Виконана робота на тему «Закон у структурі правової реальності:

філософсько-правовий аналіз» за структурою, змістом, висновками та пропозиціями відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, які ставляться до робіт на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, а також пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Савенко Віктор Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Завідувач кафедри

теорії та філософії права

Інституту права та психології

НУ «Львівська політехніка»,

доктор юридичних наук, професор

 С. С. Сливка

Вчений секретар

НУ «Львівська політехніка»

Р.Б. Брилинський